պէտք է նոյն յաւիտենական անմոռաց յիշատակի համար կենդանի արձաններ կանգնեցնի, և նոցա անունները խոշոր տառերով արձանագրի Հայոց ապագայ պատմութեան մէջ։

Կռօնոս

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 28 յուլիսի

Կարդալով ձեր պատուական լրագրում Վանից ստացած վերջին թղթակցութիւնները, որոնք յայտնում են, որ սովը դեռ շարունակվում է և բնակիչները կարօտ են շուտափոյթ օգնութեան, յուլիսի 28-ին, գերեզման օրհնէքին բացեցի ստորագրութիւն յօգուտ Վանայ սովալլուկների. ժողովուրդը մեծ յօժարութեամբ տալիս էր իր կոպէկները, երբ գործի սկզբում Թիֆլիսի հաստափորներից մէկը անխախտ պահպանելով «կուշտը սովածին մանր կը բրթիւ առածը, սկսեց հայհոյանքով արգելել ինձ շարունակելու այդ սուրբ գործը. Ուղարկելով ձեզ այդ մի քանի րոպէներում հաւաքված 5 րուբլի 40 կոպէկը նուիրատուաց ցուցակի հետ հասցնելու ըստ պատկանելոյն, խնդրեմ ընդ սմին թոյլ տալ ինձ՝ յայտնելու վերոյիշեալ հաստափորին ժողովրդեան խորին զզուանքը և ատելութիւնը.

Ահա նուիրատուաց ցուցակը. Գրիգոր Շահնազարեանց 1 ր., Մ. Սալամբեկեանց 1 ր., Ն. Նիկողոսեանց 1 ր., Մի ոմն 40 կ., Աղէքսանդր Գասպարեանց 30 կ., Պետրոս Յակոբեան 20 կ., Գուլիխանեանց 20 կ., Սարիբէգ Խարազեանց 15 կ., Կէկէլ Կուպցիով 80 կ., Մի քանի անձինք 25 կ., Մի ոմն 5 կ., Մի մշակ 5 կ. Ընդամենը 5 ր. 40 կ.

Գրիգոր Սարումեանց

ՆԱՄԱԿ Ղ.ԶԼԱՐԻՑ

—

Յուլիսի 14

Մենք՝ Ղզլարի մանկահասակ քոյրերս և եղբարքս շատ անգամ լսելով մեր ծնողներից օրագրական թերթով հրատարակված Հայաստանի սովալլուկների մասին, պարտք համարեցինք մեզ՝ հանգանակութիւն անել մեր հասակակիցների մէջ յօգուտ սովատանջ վանեցի երեխանց, որը յաջողեցաւ մեզ փոքր միջոցում լրագործելու. Եւ անհաւասիկ ժողովեալ գումարի հետ, որ է քսան և մի րուբլ 25 կոպէկ, ստորագրութեան ցուցակը ուղարկում ենք, փօստայի ծախքը՝ այն է քսան և հինգ կոպէկ 'ի բաց հանելով. և ընդ սմին կը խնդրենք խմբագրութեանդ տնօրէնութիւնը. Ցուցակ անուանց ընծայողաց յօգուտ սովատանջ վանեցի երեխանց. Մովսէս Իզմիրեանց 1 ր., Շուշանիկ Կորանտիլեանց 1 ր., Վառվառայ Կորանտիլեանց 30 կ., Մարիամ Գորգիեանց 12 կ., Նունիայ Մեգրաբեանց 1 ր., Շուշանիկ Մեգրաբեանց 50 կ., Առաքել Մեգրաբեանց 50 կ., Եղիսաբէթ Մոլթանեան 2 ր., Ովսաննայ Մոլթանեանց 2 ր., Շուշանիկ Մոլթանեանց 30 կ., Հեղինէ Մոլթանեանց 30 կ., Հայրապետ Մոլթանեանց 40 կ., Օվսաննայ Օգանեանց 1 ր., Աննայ Օգանեանց 1 ր., Շուշանիկ Օգանեանց 50 կ., Յովհաննէս Օգանեան 50 կ., Մարիամ Ամբարդանեանց 50 կ., Գէորգ Ամբարդանեանց 50 կ., Հեղինէ Ղամբարեանց 50 կ., Մինաս Ղամբարեանց 50 կ., Գէորգ Թանդոյեանց 60 կ., Շուշանիկ Թանդոյեանց 50 կ., Բօզայ Թանդոյեանց 13 կ., Ովսաննայ Խօջայեանց 1 ր., Կարապետ Խօջայեանց 1 ր., Ովսաննայ Խահակեանց 50 կ., Մարգարիտ Խահակեանց 50 կ., Նունեայ Իզմիրեանց 60 կ., Շուշանիկ Սուլխանեանց 1 ր., Հռիփսիմէ Իզմիրեանց 1 ր., Գումարն է 21 ր. 25 կ.

Հռիփսիմէ Իզմիրեանց, Շուշանիկ Սուլուխանեանց

ՆԱՄԱԿ Ղ.ԱԶԱԽԻՑ

—

Օգոստոսի 10-ին

Պէտք է ասած, որ այս տարվայ «Մշակի» թերթերը կարդալով, իւրաքանչիւր հայ՝ ամենայն քայլում հանդիպում է մի չափազանց տըխուր և սարսափելի երևոյթի, որ ծանր տպաւորութիւն է թողնում մարդու վրա, երբ նա լսում է թէ մարդկային կեանքի գոյութեան ամենաառաջին պիտոյքներից մինը, այն է հացը սպառել է Հայաստանի խորքերում ու մեր հարազատ վանեցի եղբայրները ոչ մի միջոց չը գտնելով իրանց գերդաստանի կենսական պիտոյքը հայթայթելու, օգնութիւն են խնդրում մեր կովկասեցի եղբայրներից.

Այս գոյժը տարածվելով Կովկասի ամեն անկիւնում, այնպիսի մեծ զարկ տուեց հայ ու շատ անգամ օտար երիտասարդութեանը դէպի մեր հայ սովալլուկ եղբայրները, որ մէկ կողմից առաջնորդողների աշխատասիրութեամբ, շատ թէ քիչ մարդասիրաբար ձգեցին և ձգում են իրանց լումաները սեվատանջների «փրկարար գանձանակի» մէջ.

Ստորագրութիւններ են բացվում միշտ քաղաքներում և գիւղօրայքում, բայց գրեթէ չենք տեսնում մի ստորագրութիւն Ղազախի բազմամարդ գիւղերից, ինչպիսիք են—Քարվանսարա, Ղարաղաղ (Սեքար), Հաղպջուր, Կոթի գիւղ, Կողբ, այսպէս և ուրիշ շատ գիւղերից. Այս անտարբերութեան ու սառնասրտութեան պատճառն այն է, որ այս գաւառում չը կան բարի գործողներ, ազգաշահ առաջնորդներ, ազգի ցաւերը թեթևացնող աշխատող հոգևոր հայրեր. Բոլորեքեանք (ի հարկէ շատ քիչ բացառութեամբ) անգութ ու անխիղճ են դէպի չքաւորները. Նոքա, որոնք փոքր ինչ կարողութիւն ունեն, աշխատում են միշտ չքաւորներին ճնշել և չնչին վարձով մշակեցնել. Գռփելով, գըզելով սրանից նրանից, իրանց քսակները ու գիւթական արկղիկներն են լցնում. Ի՞նչ փոյթ այդպիսի անձանց թէ վանեցին հացի տեղ դէթ Այգեստանի այգիներում արմատներ էլ չէ գըտնում իր սպառնացող սովի առաջը առնելու. Ի՞նչ փոյթ նոցա թէ վանեցիների մատաղ որդիքը գոհ են գնում անգութ սովին, քանի որ նոցա մէջ ազգասիրական և եղբայրասիրական զգացմունքը բթացած է.

Մի խօսքով, սիրելի ընթերցող, մեր կողմերում ինչ տեսակ անգթութիւն, չարագործութիւն ասես, որ չէ գործվում, ինչ տեսակ խաբեբայութիւն և մարդասպանութիւն ասես, որ չէ գործվում, մանաւանդ մարդասպանութիւնը աւելի առաջ է գնացած. Օր. Դիլիջանում մօտերքումս Ղազախի գաւառի բժիշկ Մարտիրոս Եարալեանցին սպանեցին. Այս երիտասարդը գիշերը ժամը 11-ն կլուբից վերադառնում է իր սեփական տունը, մոմը վառում է և նստում է սեղանի առաջը, սկսում է մէկի համար վկայական գրել. գրելու ժամանակ քսան ոտնաչափ հեռաւորութեամբ մի խանութի տանիքից չարագործը արձակում է հրացանը երիտասարդ բժշկի վրա, որի ուղեղը ցրվում է գնդակից. Յայտնի չէ, թէ ո՞վ է. տեղական պօլիցիան փնտռում է չարագործին.

Ս. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԲԱՐՖՐՈՒՇԻՑ

—

Մայիսի 28-ին

Մեր Բարֆրուշի փոքրամաս հայ վաճառականները, ինչպէս ամեն անգամ, յետ չեն մնացած ազգօգուտ գործերում, և առանց խնայելու ամենայն մարդ իր կարեաց չափ նուիրած է, այս անգամ ևս սրբազան պարտաւորութիւն համարելով իրանց Վանայ սովատանջ եղբայրների և քոյրերի քաղց և ծարաւը յագեցնելու, չեն զլանում գցելու իրանց լուման ազգային գանձանակի մէջ. Այս միտքը մեզանում վաղուց էր ծագած, բայց սպասում էինք յաջող դիպուածի. Այս մասին պէտք է յայտնենք մեր խորին շնորհակալութիւնը պ. Մնացական Առաքելեանցին, որ առաջինն եղաւ այս նուիրատուութիւնը ժողովելու ձեռնարկող, և իր կողմից ոչինչ ջանք չէ խնայած. Չէ կարելի ևս շնորհակալ չը լինել և միւս պարոններից, որոնք առատաբար նուիրել են. ժողոված դրամը պարսից ղռան փող է. Այսօր ուղարկեցինք Բագու պ. Յովհաննէս Վարձիգուլեանցին, որ թղթադրամի փոխարինելով ձեզ ուղարկի. Ընդ սմին ստացէք և ստորագրողների ցուցակը. Միրզա Աֆտանդիլեանց 100 ղռան, Միրզա Ֆարաջ խան պարսիկ «մաքսապետ» 70 ղ., Մկրտիչ Յակոբեանց 100 ղ., Մուսիօ Վասիլի Գուսիս յոյն 100 ղ., Եղբարք Տէր-Օհանեանք 100 ղ., Յակոբ Ղարախանեանց գործակատար Ասրի բէկ Մուքայէլեանցի 80 ղ., Գէորգ Բաղդիանց 50 ղ., Գէորգ Արեանց 30 ղ., Մնացական Առաքելեանց 150 ղ., Սարգիս Յօհաննէսեանց 15 ղ., Թադէոս Աֆտանդիլեանց 20 ղ., Աղաջան մահտեսի Անանեանց 19 ղ., Միխայէլ Նախումեանց 25 ղ., Գրիգոր Բալաջեանց 20 ղ., Համբարձում Նազարբէկեանց 25 ղ., տիկին Նաղլու Աֆտանտիլեանց և իր որդիք 30 ղ., Ջավահիր փանեանց 5 ղ., Զումրուխտ փանիանց 20 ղ., Սոփիայ փանեանց 12 ղ., Առաքել փանեանց և իր որդիք 50 ղ., Պարոն Մաղաքեայ Բէկլարեանց 18 ղ., Ներսէս Բալասանեանց 5 ղ., Յօհաննէս Զօրաբէկեանց 40 ղ., Վառվառա Զօրաբէկեանց 20 ղ., գումարն է 1105 ղռան, այսինքն 416 րուբլ.

Պարոն Օսէպ Վասիլիչ, և տիկին Մարիայ Իվանովնան 20 ղ., Վալենտին Իվանով 10 ղ., օրիորդ Ելենա Աբակումովա 2 ղ. 50 կ., պարոն Մարգարայ Գորգեանց 10 ղ., Միրզա Ահմադ պարսիկ 3 ղ., Միր Բամբայ պարսիկ 2 ղ., 50 կ., ընդամենն է 1153. Դ. փանեանց

Յարգոյ խմբագիր, այս 1153 ղռան ծախեցինք ռուսաց դրամի որ է 416 րուբլի. այս փողն ստացէք Տէր-Ալէքսանեանցից մէկ փոխանակագրով.

Յովհաննէս Վարձիգուլեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Օրիորդ Տէր-Մովսիսեան, որ Կիշինեվից է եկել մեզ մօտ, և որ ցանկանում է դասատուութիւն անել մեր ազգային դպրոցներում, խնդրում է մեզ յայտնել որ փոխել է իր բնակարանը. Այժմ նրա հասցէն այս է. Սերեբրեաննի Րեադ, Օքսեվի տանը, № 24, Վարնազովի ծխախոտի գործարանի հանդէպ.

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Վանքի մայր-եկեղեցու աւագ քահանայ Տէր-Յովհաննէս Տէր-Պօղոսեան Սարգսեանց յանձնեց «Մշակ» լրագրի խմբագրութեանը 50 րուբլ յօգուտ Կ. Պօլսի «Արարատեան» կամ «Միացեալ» ընկերութեան ի յիշատակ իր հանգուցեալ որդու Գէորգի.

—

Յիշեցնում ենք մեր ընթերցողներին, որ չորեքշաբթի օր, օգոստոսի 20-ին, տրվելու է Արծրունու թատրոնում մի հայոց ներկայացում յօգուտ մի հայ օրիորդի, որ պատրաստվում է բժշկական ուսում ստանալ Ս. Պետերբուրգում. Յոյս ունենք որ մեր մի քանի անգամ արած հրաւէրը արձագանք կը գտնի մեր հասարակութեան մէջ.

—

«Մշակի» բաժանորդագրութիւնը այս տարի շատ լաւ է գնում. Մենք ունենք արդէն հազար բաժանորդից աւելի. Ստորագրութիւնը դարձեալ շարունակվում է. Վեց ամսով «Մշակին» գրվել ցանկացողը պէտք է վճարի 6 րուբլ, հինգ ամսով գրվողը, այսինքն օգոստոսից մինչև յունվար ամիսը եկող տարվայ, պէտք է վճարի 5 րուբլ, չորս ամսով, այսինքն սեպտեմբերից, 4 րուբլ և այլն.

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են, թէ տեղային հասարակութիւնը խիստ անտարբեր է դէպի իր դպրոցների յառաջադիմութիւնը և նրանց բարեկարգութիւնը. Այս պատճառով սրբազան Աղաւնեանցի բոլոր ջանքերը դպրոցների բարեկարգութեան մասին ցանկացած արդիւնքը չեն տալիս. ժողովուրդը և մանաւանդ հասարակութեան առաջաւոր անձինքը չեն աջակցում սրբազանի աշխատութիւններին, իսկ երիտասարդութիւնը դեռ շատ թոյլ է.

—

Մեզ հաղորդում են, որ յուլիսի 25-ին առաւօտեան տասն ժամին, մի մանկահասակ օրիորդ Թիֆլիսի բաղնիքներում վարձում է առանձին նոմեր լողանալու համար. Բաղնիքպանները նկատե-

---

մի առանձին ներգործութիւն չէ ունեցել, վերջապէս եթէ դուք երկնքից չէք վեր եկել, այլ մեզ պէս մի մարդ էք, նոյն հասարակութեան մէջ մեծացած,—ասացէք, ի սէր Աստուծոյ, դուք հասկանում էք. թէ ինչ էք պահանջում. Դուք բարձում էք մեր հայրերի վզին բարձր մանկավարժական պարտականութիւն, բայց ասացէք խնդրեմ, եթէ դուք մի որ և է հասկացողութիւն ունէք ձեր հրահանգների մէջ յիշած գիտութիւնների վրա, կարող էք արդեօք ցոյց տալ միայն մի հայր մեր հայրերի ամբողջ դասակարգութիւնից, որ կարողանար «անթերի» կերպով աւանդել այդ գիտութիւնները իր զաւակներին. դուք դեռ այնքան խիստ էք, որ պահանջում էք անթերի կերպով աւանդել, ասելով որ այլապէս «հրահանգվողներն որ և է կատարելութեան նշան պիտի չունենան ոչ մի ժամանակ, հետևաբար եթէ ազգն երբէք չը յետադիմէ էլ, դարձեալ յառաջադիմութիւն ամենևին պիտի չունենայ»—բայց ես ձեզ խնդրում եմ ցոյց տալ միայն մի հայր, որ ոչ թէ անթերի, այլ գոնէ թերի կերպով կարողանար մի որ և է խելքը գլխին հասկացողութիւն տար իր զաւակներին այդ գիտութիւնների վրա. Ուրեմն դուք կարծում էք, որ մեր հայրերի դասակարգը, մեր բոլոր ընտանեկան կեանք վարելող գիւղացիները, արհեստաւորները, վաճառականները, ծառայող աստիճանաւորները, ուսուցիչները, լիտերատորները, համալսարանականները յանկարծ Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչողութեամբ բոլորովին վերածնել են և այնպիսի գիտականներ դարձել, որ կարող են աստուածաբանութեան, իրաւաբանութեան, պատմութեան, գրականութեան և բարոյականութեան լեկցիաներ կարդալ.... Էլ ինչ ենք ողբում, ինչ ենք դարդ անում՝ մենք ամենալուսաւոր ազգն ենք աշխարհիս երեսին, մեզնում ամեն մի հայր այնպիսի գիտական մարդ է, որ կարող ես հէնց փողոցից բռնել և որ համալսարանի կաֆեդրի վրա ուզում ես պպզացնել.... Էլ ինչ ենք անում մենք ուսումնարաններ, համալսարաններ, ճեմարաններ՝ մեզանում քեֆդ ուզածին պէս որ դուռն ուզում ես ծեծի և պրօֆեսսոր Թաթօսը իր ասխտենտ խնամի Ալլահվերդու հետ բըկալով քօշերը հագին, մօլթանի փափախը գլխին բաց կանի իր համալսարանի դուռը և ներս կը հրաւիրի.... Դուք որ այդպիսի կախարդական շնորհք ունէք, որ գաւազանը մի անգամ շարժելով մեր բոլոր հայրերին գիտական շինեցիք, խոնարհաբար՝ խնդրում եմ կատարել իմ հետևեալ խնդիրը՝ ինչպէս պէտք է, օրինակ, իմ հայրը ինձ աւանդի Ռուսաստանի օրէնսդրութիւնը և նրա սահմանների և սկզբունքների ճշդութեամբ պահպանութիւնը».... Նա այդտեղ, ձեզ մօտ է, Երևանում—ես իրաւաբան ուսանող եմ, բայց դեռ այնքան հմտութիւն ձեռք չեմ բերել—խնդրեմ, ի սէր Աստուծոյ, մի երկու խօսքով յայտնէք նրան այդ սեկրետը, նա ինձ նամակով կը գրի ու պրծաւ գնաց.... Էլ ինչ եմ մնում համալսարան, զիժ խօ չեմ զուր տեղը ժամանակ կորցնեմ....

Հանաքը ղէն դրած, պ. հեղինակ, գրիչ ձեռք առնելը և այնպէս, քեֆի համար ամեն բան գըրելը ի հարկէ շատ հեշտ է, բայց աւելի յարմար կը լինի իմ կարծիքով առաջուց փոքր ինչ մտածել. Ձեր հիմնական միտքը ոտքից մինչև գլուխ սխալ է. Ոչ մի լուսաւոր ազգի մէջ դուք չէք կարող գտնել, որ հայրերի դասակարգութիւնը այնպիսի մանկավարժական պարտաւորութիւն իր վրա վերցրած լինի, ինչպէս դուք էք ցանկանում. Այդ անկարելի է, ինչ տեսակէտից որ ուզէք նայել հարցի վրա. Չափազանց անհեռատեսութիւն է պահանջել այդ մանաւանդ մեր ազգից, որին լուսաւոր անուանելը մոլորութիւն կը լինէր. Ինչու պահանջենք նրանից անկարելի բան. Աստուածաբանութիւն աւանդելու տեղ, թող մեր հայրերից շատերը կարողանան գոնէ քրիստոնէութեան վսեմ նշանակութիւնը և աւետարանի սկզբունքները հասկանալ, թող գոնէ կարողանան նրանք գրականութիւն և պատմութիւն աւանդելու փոխարէն կարդալ և հասկանալ այնքան, որ աւետարանը նրանց համար Ցիցերօնի ճառերի պէս անմատչելի չը լինի, թող նրանք բարոյականութեան դասեր տալու տեղ դեռ իրանք մէկ մէկու միս չուտեն, չաշխատեն մէկ մէկու ցեխի հետ հաւասարացնել, թող վերջապէս նրանք դեռ կարողանան ըմբռնել կրօնի և ազգութեան սկզբունքների տարբերութիւնը—այդ ամենատարրական ճշմարտութիւնը,—այն ժամանակը ես մենք մեզ բաղդաւոր կարող էինք համարել. Դեռ այդ բաղդաւորութեանը հասնելու համար մեզ հարկաւոր է գոնէ մի դար ևս սպասել, ուր մնաց այն իդէալական բաղդաւորութիւնը, որ գտնում է այժմ մեր կեանքի մէջ խորամիտ Կ. Ս.-ը—այդ աստիճանի կատարելութեան հասնելու համար ոչ թէ մեզ խեղճերիս, այլ ամբողջ մարդկութեանը հարկաւոր է սպասել գուցէ հազարաւոր տարիներ....

Վերջացնելով խօսքս դառնում եմ յօդուածի սկզբում բերած մտքերին. Ստեղծել մի նոր, առանձին հայկական քաղաքակրթութիւն մենք անկարող ենք, այդպիսի միտքն անգամ—ամենայիմար անմտութիւն է. Հետևաբար մենք պէտք է բոլորովին անուշադիր թողնենք ամեն մի մղձաւ փիլիսոփայական տրակտատները, որոնց նպատակն է հիմնելու ազգի յառաջադիմութեան գործը զանազան վերացական հիմունքների վրա. Մարդկութիւնը առաջարկում է մեզ այն դարերով պատրաստված քաղաքակրթութիւնը, որի ճառագայթները ճշմարիտ յառաջադիմութեան լոյս են պարգևում հարիւրաւոր ազգերի. Մենք դիմում ենք և պէտք է անդադար դիմենք դէպի այդ համամարդկային քաղաքակրթութիւնը, որի միջոցով միայն կարելի է հասկանալ կեանքի նշանակութիւնը, մարդու ճշմարիտ կոչումը, որի շնորհիւ միայն կարելի է ըմբռնել ամեն մի բարձր, վսեմ և բարոյական սկզբունք.

Ս. Դադեանց